

tionsdagene, englændernes ankomst, interneringerne af mistænkte landssvigere, besættelsestidens hverdag med alt hvad den indebar af varemangel, civilt beredskab, vagtværn mv. Dertil modstandens udvikling, den passive såvel som den aktive, og den tyske tilstedeværelse både før og efter den 5. maj 1945.

Søllerød adskilte sig på disse områder ikke væsentligt fra resten af landet. Enkelte lokale specialiteter bydes der dog på. F.eks. benyttede Hitlerjugend fra efteråret 1943 frem til befrielsen herskabsvillaen Henriksholm i Vedbæk som uddannelsescenter, og der var stationeret ungarske tropper i Høvelte.

Helt specielt for Søllerød kommune var imidlertid, at den nazistiske ungdomsafdeling NSU's førerskole var placeret i Holte, i herskabsvillaen Breidablik. Herfra bringes en række fremragende (og indiskrete) fotos.

De ovennævnte grupper behandles i kapitlet »De uønskede«, og det er karakteristisk for bogen, som for en del andre nyere lokalhistoriske udgivelser om Besættelsen, at perspektivet rækker

ud over den lokale modstandsbevægelse og også ud over den 5. maj 1945. Når dertil kommer, at tidsdistancen synes at fremme nøgternheden, får man et betydeligt mere nuanceret billede af »De fem onde år«. Naturligvis bliver også i denne udgivelse den lokale modstandsbevægelse indgående omtalt. Anderledes kan det ikke være, bl.a. fordi kilde-materialet er rigeligt. Således indeholder bogen en styrkeliste over modstandsbevægelsen i lokalområdet, som i øvrigt fik en central placering i Sjællandssammenhæng, da Sjællandsledelsen den 1. maj 1945 forlagde sit hovedkvarter til Holte.

En væsentlig anke har anmelderen dog – og bogens lodighed *skærper* udelukkende denne anke: Bogen er komplet uden annotering, end ikke en litteraturliste finder man. Eneste vejledning får man i forordet, hvor det anføres, at bogen står i gæld til en artikel skrevet i Søllerødbogen 1986. Tydeligvis bygger bogen dog i høj grad også på senere tilkomne kilder, herunder publicerede arbejder.

Henrik Skov Kristensen

ØKONOMISK OG SOCIAL HISTORIE

Palle Uhd Jepsen: *Harpuner i Arktis. Hvalfangst ved Svalbard i 1600-årene*. (Fiskeri- og Søfartsmuseet, Saltvandsakvariet, 1994). 144 s.

I 1500-årene begyndte den kommercielle hvalfangst, og aktiviteten i 1500-1600-årene er emnet for denne bog, der giver langt mere, end undertitlens stedbetegnelse *Svalbard* angiver. Vi får hvalfangstens forhistorie tilbage til 800-årene, forud for en introduktion af Svalbard med historien om opdagelsen af

denne øgruppe, som derefter skildres nøje. De forskellige hvalarter og deres biologi og livscyklus beskrives, grønlandshvalen, nordkaperen, pukkelhvalen. De forskellige hvalprodukter gennemgås, ligeledes fangstmetoderne, med en detaljeret skildring af det farlige erhverv udøvet under fjerne og fremmedartede himmelstrøg med kulde, storme og isnende snebyger. I den første tid foregik fangsten fra landstationer, og vi får en detaljeret skildring af metoden, med harpuner, aflivning, flænsning og

spækkogning, alt for en væsentlig del udviklet af baskerne, der får et særligt afsnit. Fangstområderne beskrives, herunder også Labrador og Jan Mayen, ligeledes skibene til transport af mandskab, redskaber og fangstudbyttet, hvalolie i tønder samt barder.

Hvalfangsten ved Svalbard blev indledt i begyndelsen af 1600-årene, og Danmark kom selv med fra 1617, efter at englændere og hollændere da allerede i årevis havde kæmpet om fangstpladser og udbytte, for den danske konge med et diplomatisk intermezzo med England i 1615 i håndhævelsen af suveræniteten over de arktiske områder. Trods gode resultater trak Christian 4. sig allerede i 1622 ud af foretagendet, idet han ønskede at anvende ressourcerne på andre områder inden for handel og søfart. Aktiviteten fortsattes af købmanden og rederen Johan Braem, hvis problemer med konkurrerende og til tider krigerske nederlandske og franske hvalfængere og med Christian 4.s skiftende udenrigspolitik gennemgås nøje. Johan Braems virksomhed følges i bogen frem til hans død i 1646, og derefter kan konstateres, at den danske aktivitet med hvalfangst fra faste landstationer sluttede omkring 1660. Omkring samme tidspunkt ophørte også den øvrige landbaserede hvalfangst, og bogen giver herefter blot et kort resumé af hvalfangsten frem til 1700-årene, idet den pelagiske hvalfangst, havfangsten, ligger uden for bogens rammer.

Palle Uhd Jepsen har ikke benyttet utrykte kilder, men bygger på en ganske omfattende litteratur og på egne iagttagelser i områderne. Bogen er præget af et tiltalende økologisk syn, den er velskrevet og sine steder ganske spændende, og forfatteren kan berette selvoplevet fra ophold i det arktiske område med arkæologiske ekspeditioner og udgravninger af hvalfangernes landstationer. Billedstoffet er stort, ofte smukt og

instruktivt, med gamle stik og moderne fotos af landskaber og arkæologiske fund af produktionsanlæg og hvalfangstergrave fra 1600-årenes hvalfangst.

Ole Degn

Ebba Waaben: *Christian 4.s salpeterværker*. Udgivet af Kirsten-Elizabeth Høgsbro og Knud Waaben. Studier og kilder, bd. 8. (Rigsarkivet/ G.E.C. Gad, 1995). 228 s., 190 kr.

I mange år arbejdede Ebba Waaben med en skildring af en væsentlig baggrund for Christian 4.s magtpolitik: produktion af salpeter til brug for krudtfremstilling. Ved sin død i 1992 efterlod hun sig et næsten færdigt manuskript til en bog om emnet, og det foreligger nu i bogform bearbejdet ved udgiverne på fornem vis. En hidtil næsten helt upåagtet side af Christian 4.-tidens historie foreligger hermed belyst i detaljer.

I et indledende kapitel fortælles om salpetersydning i Danmark 1560-1660, en aktivitet, der for den ikke-orienterede forekommer gådefuld, men gennem teksten bliver gjort forståelig. Der redegøres for krudt og tøjhuse og producenterne, beskikkede og frie salpetersydere, og for salpeterværkerne i almindelighed, bygninger og redskaber og tilførsler af brænde og salpeterjord. Med rette fremhæves opførelsen af et salpeterværk som en stor begivenhed på en egn, for der var tale om store anlæg, med salpeterlader af en længde på op til 60 fag eller omkring 70 m, og endda ses ikke-realiserede projekter på 100 fag eller noget over 100 m. Til værket hørte yderligere et sydehus og en bolig for salpetersyderen. Endelig gives i indledningskapitlet en redegørelse for det benyttede kildemateriale, de lange, for størstedelen publicerede rækker af Danske Kancellis brevbøger med kopier af bestillingsbreve for salpetersydere og andre breve og de lange rækker af lens-